

ВИСОКО ОБРАЗОВАНИЕ ПО СЕКОЈА ЦЕНА?

Анализа за трошоци и за придобивки на дисперзираните студии на државните универзитети во Република Македонија

Подготовка:

Автори

Мишо Докмановиќ, Дарко Спасевски, Катерина Шапкова
Здружение Институт за стратeгиски истражувања и едукација - ИСИЕ

Ментор

Наташа Трајкова - Економски факултет, Прилеп

ВОВЕД

Целта на овој документ е преку анализа на трошоците (англ. *costs*) и на придобивките (англ. *benefits*) да се споредат и вреднуваат сите предности и мани на политиката на развој на дисперзираните студии на државните универзитети во Република Македонија, да се даде критички осврт на нивното функционирање и организација, како и да се дефинираат заклучоци и препораки за подобрување на оваа јавна политика.

Во изминатата декада овој вид студии на државните универзитети беа отворени во 15 градови и на нив студирале и студираат повеќе од 15.000 студенти.

Од самиот почеток, спроведувањето на дисперзираните студии е поврзано со контроверзии и со спротивставени мислења за нивните ефекти и одржливост. Ставовите се движат од тоа дека оваа политика дава ефекти, придонесува за подобрување на опфатеноста на студентите во високото образование, намалување на трошоците на студирање и за зголемување на можностите за вработување, па сè до тоа дека политика е стихијна, не ги оправдува трошоците, не произлегува од фактичките потреби на пазарот и е нетранспарентна.

Сепак, и покрај контроверзноста на овој модел на студирање, оваа јавна политика многу ретко е предмет на јавна дебата. Квалитетот и начинот на организација на дисперзираните студии во изминатата декада не беше предмет на системска анализа, со исклучок на едно сегментирано истражување (Поповски, 2010). Покрај тоа, дополнителна причина и креативен предизвик за спроведување на ова истражување претставуваше фактот дека не постојат достапни статистички податоци од надлежните државни институции за основните параметри на овој вид студии, како и за ефектите на оваа јавна политика низ призмата на трошоците и на придобивките.

По својата содржина, овој документ е наменет за студентите, студентските организации, академскиот кадар, факултетите, универзитетите, Министерството за образование и наука (МОН), како и за сите други засегнати страни. Во првата глава на оваа анализа се опфатени трендовите и главните карактеристики на развојот на наведената политика во високото образование, како и нејзините предности и недостатоци. Во втората глава се разгледани трошоците и придобивките на дисперзираните студии преку нивно идентификување и мерење преку анализата за трошоци и за придобивки. Во третата глава се презентирани резултатите од анализата, а во четвртата глава се формулирани заклучоци. На крајот се наведени библиографијата и користените извори.

ФАКТИ ЗА ПОЛИТИКАТА И ЗА СОСТОЈБАТА

ТРЕНДОВИ ВО ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Развојот на високото образование во Република Македонија (РМ) во изминатата декада го карактеризираа неколку трендови. Прво, дојде до значително зголемување на бројот на универзитети, факултети и на студиски програми во земјата. Според МОН, во 2006 година постоеја три јавни универзитети, во 2016 година – шест (од кои еден во форма на јавно-приватно партнерство), а во постапка е основањето на уште два јавни универзитета. Второ, беше промовирана политика на развој и на промовирање дисперзирани студии организирани од постојните универзитети и факултети. Во период од само неколку години беа отворени дисперзирани студии во 15 градови во земјата. Трето, како резултат на овие трендови дојде до зголемување на бројот на слободни места на универзитетите, како и на бројот на запишани и на дипломирани студенти. За илустрација, според истражувањето на Центарот за истражување и креирање политики, во учебната 2008/09 година во конкурсите за упис на универзитетите биле отворени значително поголем број места од бројот на матуранти што положили државна матура¹ (Центар за истражување и креирање политики, 2009). Паралелно со тоа, во неколку години едноподруго повеќе од 90 проценти од средношколците што положили државна матура се запишале на универзитет.

Овие процеси придонесоа за видлива промена на рамката во која функционира високото образование во земјата. Имајќи ги предвид овие општи трендови, спроведената анализа за трошоци и за придобивки (понатаму во текстот: АТП) е фокусирана на дисперзираните студии на првите три државни универзитети рангирани на последната објавена Шангајска листа: Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје (УКИМ), Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип (УГД) и Универзитетот „Св. Климент Охридски“ – Битола (УКЛО)².

РАЗВОЈ НА ДИСПЕРЗИРАНИТЕ СТУДИИ

Организираниот модел на дисперзирани студии оваа година одбележи десет години од почнувањето на првите дисперзирани студиски програми во учебната 2005/06 година. Првите дисперзирани студии во РМ беа организирани на УКИМ

1 Во оваа учебна година биле огласени повеќе од 18.500 слободни места на државните универзитети, преку 4.000 места на приватните универзитети. Вкупниот број на матуранти што положили државна матура изнесувал 15.457.

2 Во рамките на истражувањето беше направен обид да биде вклучен и Државниот универзитет во Тетово (ДУТ), кој не се изјасни на барањето за слободен пристап до информации од јавен карактер, додека, пак, Универзитетот „Св. Апостол Павле“ од Охрид нема организирано дисперзирани студии. На доставеното барање за слободен пристап до информации од јавен карактер не се изјасни и Министерство за образование и наука на РМ.

во учебната 2005/06 година³. Во оваа учебна година, УКИМ, односно четири негови единици, почнаа да организираат настава во Штип (Правен факултет, Економски факултет и Медицински факултет) и една негова единица во Струмица (Факултетот за земјоделски науки и за храна).

Очекувањето беше дека преку дисперзираните студии ќе се влијае на пазарот на трудот преку зголемување на застапеноста на лицата со високо образование и на тој начин ќе се превенира процесот на внатрешна миграција, преку ангажирање на дипломираните студенти на локалниот пазар на труд. Покрај тоа, овој процес почна со намера да го спречи одливот на студенти во соседните земји, како и да ги намали трошоците за студирање. Во периодот на зачеток на овие студии, треба да се нагласи дека значителен број студенти од Македонија почнаа да покажуваат интерес за студирање во соседните земји.

Табела 1. Број на запишани студенти на дисперзирани студии на УКИМ (по факултети и учебни години)

Факултет	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016
Економски факултет	182			44	59	59	32	32	18	18
Правен факултет	137		103	83	54	42	0	13	20	0
Медицински факултет	12									
Факултет за земјоделски науки и храна	51	0	12	62	28	3	0	12		
Архитектонски факултет	0			0						
Градежен факултет	0			8	0	0	0			
Факултет за електротехника и инф. технологии	59			11	1	0	1			
Машински факултет				1						
Природно-математички факултет				51	2	0				
Технолошко-металуршки факултет	0				26	25	13	2		
ФИНКИ								1		
ВКУПНО УКИМ	441	0	115	260	170	129	46	60	38	18

Извор: Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје

Особено значење за развојот на овој вид студии имаше одлуката за формирање на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип, кој уште од самото свое формирање во 2007 година беше ориентиран кон развој на овој вид студирање.

³ Како прв обид за организирање дисперзирани студии може да се забележи организирањето центар на Правниот факултет од Скопје во Битола во учебната 1970/71 година. Од учебната 1970/71 година до 1976/77 година, кога е основан посебен Правен факултет во Битола, запишани се 1.800 студенти. Правниот факултет во Битола е укинат во 1987 година со Законот за укинување на Правниот факултет во Битола објавен во Службен весник на СРМ број 32/87 (Коевски, 2010).

Владата на РМ во рамките на својата политика за обезбедување поголема достапност на високото образование почнувајќи од учебната 2008/2009 година го зголеми бројот на студиски програми на дисперзираните студии на јавните универзитети. Износот на надоместокот на овие студии, од првата студиска година, го утврдуваа јавните универзитети и изнесуваше од 200 до 250 евра за редовни студенти во државна квота и од 400 до 800 евра за студентите во квота со кофинансирање, а од учебната 2010/2011 година износот го утврдуваше Владата на РМ и изнесуваше 100 евра и за студентите во државна квота и за студентите во квотата со кофинансирање (Државен завод за ревизија, 2011). Како што ќе видиме во анализата, оваа одлука за намалување на износот имаше влијание на одлуката на потенцијалните кандидати за избор на овој вид студии.

Табела 2. Број на запишани студенти на дисперзирани студии на УКЛО (по факултети и учебни години)

Факултет	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016
Технички факултет - Битола	0	0	138	151	134	179	150	124	0	0
Факултет за туризам и угостителство - Охрид	0	0	173	195	137	143	41	39	0	25
Економски факултет - Прилеп	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0
Педагошки факултет - Битола	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Правен факултет - Кичево	0	0	95	233	297	333	300	254	238	177
Технолошко - технички факултет	0	0	39	36	124	107	70	96	95	63
Факултет за ИКТ-Битола	0	0	0	0	0	0	0	0	95	54
ВКУПНО УКЛО	0	0	445	615	692	762	567	513	428	319

Извор: Универзитетот „Св. Климент Охридски“ - Битола

Според извештајот за реализирани активности на секторот за високо образование на МОН за 2010 година во периодот од 2008 до 2011 година се организирани дисперзирани студии за 48 различни студиски програми на четири јавни универзитети. Тие се реализираа во 15 градови во Република Македонија и тоа: Кавадарци, Кичево, Крива Паланка, Велес, Пробиштип, Струмица, Св. Николе, Струга, Скопје, Гевгелија, Дебар, Берово, Битола, Штип и Прилеп. Самите дисперзирани студии се одвиваа преку изведување настава и испити во градови надвор од седиштето на факултетот. Притоа, студиите се реализираа во објекти од различен тип: дом на култура, дом на млади, општина, средно училиште итн. (УКИМ и УКЛО), но и во објекти на други факултети во рамките на ист универзитет (УГД).

Табела 3. Вкупен број студенти запишани на дисперзирани студии на првите три државни универзитети

Универзитет	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	вкупно
УКИМ	441	0	115	260	170	129	46	60	38	18	1277
УГД	0	38	458	965	1146	1348	1361	1217	1372	1083	8988
УКЛО	0	0	445	615	692	762	567	513	428	319	4341
Вкупно на првите 3 државни универзитети	441	38	1018	1840	2008	2239	1974	1790	1838	1420	14606

Извор: Податоци добиени од УКИМ, УКЛО и УГД, калкулациите се на авторите.

Од учебната 2006/07 година, па до учебната 2015/16 година на првите три рангирани државни универзитети се запишани вкупно 14.606 студенти. Најголем број студенти на дисперзирани студии, односно 61,54 проценти од вкупниот број студирале на УГД (вкупно 8.988 студенти), а најмал број на УКИМ (1.277) – 8,74 проценти од вкупниот број. Анализата покажува дека најголем интерес за упис на овој вид студии на ниво на државата имало во учебната 2011/12 година кога се запишале 2.239, по што почнува надолен тренд во интересот за да во учебната 2015/16 година се запишат 1.420 студенти.

Намалениот интерес за овој вид студии е највидлив на најголемиот и најстар универзитет во земјата каде што во последните 10 учебни години се запишале вкупно 1.277 студенти. Според податоците презентирани во табела 1, најголем интерес за

Графички приказ 1. Тренд во упис на дисперзирани студии по учебни години на првите три државни универзитети

упис на овој вид студии на УКИМ постоел во учебната 2006/07 година, кога се запишале 441 студент, а последните четири учебни години вкупниот број запишани студенти се изразува исклучително во двоцифрен број. Што се однесува до УКЛО, според податоците наведени во табела 2, најголем интерес за студирање на дисперзираните студии постоел во учебната 2011/12 година (запишани 762 студенти), по што е видлив надолен тренд за да во 2015/16 година биде запишан најмал број студенти од сите анализирани години (319 студенти). Покрај тоа, евидентно е дека за голем број студиски програми на дисперзирани студии воопшто не постоел интерес кај потенцијалните кандидати, како што може да се види во табелите 1 и 2. Податоците покажуваат дека често се случувало за определен вид студии да не се пријави ниту еден кандидат или само неколку. Конечно, најголем број студенти на овој вид студии на УГД се запишале во учебната 2014/15 година (1.372 студенти), по што може да се забележи намалување на интересот (во учебната 2015/16 година се запишале 1.083 студенти).

ДИСПЕРЗИРАНИТЕ СТУДИИ КАКО ЈАВНА ПОЛИТИКА

Дисперзираните студии се реализираат во согласност со Законот за високо образование. Тенденцијата за поддршка и за развој на дисперзираните студии на јавните универзитети во РМ е присутна во повеќе јавни документи, односно документи за креирање политика.

Насочувањето кон организирање дисперзирани студии како формална јавна политика се забележува во Стратегијата за регионален развој на Република Македонија во периодот 2009 – 2019 година и Стратегијата за изменување и дополнување на стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2009-2019 година. Преку дисперзираните студии, во согласност со наведените стратегии требаше да дојде до намалување на нерамномерната дистрибуција на инвестициите и вработеноста внатре во регионите.

Покрај тоа, според Стратегијата за родова еднаквост на РМ (2013-2020), постоењето голем број високообразовни институции, како државни, така и приватни, овозможи олеснет пристап и можност за поголем избор. Според овој документ, отворањето на 46 дисперзирани студиски програми во 15 градови требаше да овозможи намалување на трошоците за студирање и зголемување на опфатеноста и на женскиот пол во високообразовните институции (Министерство за труд и социјална политика, 2013).

Интерес за развојот на дисперзираните студии е присутен и во единиците на локалната самоуправа. Во таа насока, во рамките на стратегискиот план за општините Радовиш и Конче (2007-2011) беше утврдена потребата од отворање дисперзирани студии во Радовиш (општини Радовиш и Конче, 2007). Дополнително, многу илустративен е примерот на општината Кавадарци, која доделува финансиска помош за студентите што студираат на дисперзираните студии во овој град.

Конечно, во рамките на дел на програмите на политичките партии е вклучена ориентацијата за промоција на овој вид студии. Во политичката програма на владејачката партија ВМРО–ДПМНЕ за изборите во 2008 година е вклучен став за отворање нови факултети и дисперзирани студии (ВМРО–ДПМНЕ, 2008). Јавната политика демонстрира дека овој став не е променет.

ПРЕДНОСТИ И МАНИ НА ПОЛИТИКАТА

Во изминатава декада оваа јавна политика константно беше предмет на критика како позитивна, така и негативна. Како резултат на тоа, во земјата постојат спротивставени мислења и ставови околу концептот, квалитетот и одржливоста на овој вид студии (Аџоп.мк, 2014; Костовски, 2009). Паралелно со тоа, треба да се нагласи дека во изминатата декада е спроведено само едно сегментирано истражување за дисперзираните студии (Поповски, 2010).

Поддржувачите и промоторите на дисперзираните студии укажуваат на аргументите дека овие студии се реализираат во местото за живеење или во непосредна близина на студентите и со тоа ги намалуваат трошоците за студирање; ги поттикнуваат локалната економија и развој, преку зголемениот број универзитети, факултети и студиски програми се зголемува изборот на студентите; студентите остануваат во својата средина и можностите за вработување ги бараат кај локалните работодавци. Дополнителен аргумент што често се наведува е дека преку политиката на отворање нови факултети и дисперзирани студии се зголемува процентот на завршени средношколци што се запишуваат на студии.

Од друга страна, критичарите на оваа јавна политика како потенцијални предизвици ги наведуваат следниве: (1) дисперзираните студии често се отвораат без консултација со факултетите, следење на пазарниот механизам и без финансиска рамка (Хаџи–Зафирова, 2009) и претставуваат еден вид позасилена државна интервенција; (2) дел од дисперзираните студии се отвораат и во градови во кои веќе постојат исти или слични студии на државен универзитет; (3) во услови кога се реализира во несоодветни услови и без соодветна опрема, библиотека или лабораторија се доведува во прашање квалитетот на студиите; (4) во повеќе наврати се посочени проблеми во финансирањето и во префрлувањето финансиски средства за реализација на студиите и (5) воведувањето на дисперзираните студии го намалува интересот за редовните студии (УКИМ, 2011).

ТРОШОЦИ И ПРИДОБИВКИ ОД ДИСПЕРЗИРАНИТЕ СТУДИИ НА ДРЖАВНИТЕ УНИВЕРЗИТЕТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Една од често користените финансиски техники за испитување на оправданоста за преземањето одреден инвестициски проект е анализата за трошоци и за придобивки (АТП). Овој метод се состои од идентификување на трошоците што се поврзани со определен проект, односно одредена јавна политика, понатаму мерење на утврдените трошоци и нивно споредување со очекуваните придобивки од инвестицијата.

Примената на АТП во образовното планирање не е новина (Mincer, 1974; Davarajan et al., 1994; Volfe and Zuvekas, 1997; Angist and Levy, 2002; Psacharopoulos and Patrinos, 2004; Perkins and Radelet, 2006). Употребата на АТП обезбедува уникатна можност за објективна анализа на инвестициите во многу сектори, вклучувајќи го и образованието. Една од главните причини на која се должи популарноста на оваа техника е тоа што ги третира реформите во образованието како инвестициски проекти и поради тоа може да понуди корисни заклучоци околу оправданоста од вложувањето на јавните средства во конкретни едукативни проекти.

Ова истражување претставува прв обид за изработка на АТП во областа на високото образование. Како што беше наведено претходно, досега истражувачката јавност покажа одреден интерес за евалуација на резултатите од високото образование во земјата, но досега не е изработена студија од ваков вид, која ги користи алатките на финансиската анализа и која конкретно ги монетизира трошоците и придобивките од терцијарното образование. При изработката на АТП, издвојуваме четири важни одуки поврзани со инвестициската активност, кои ги обликуваат резултатите од анализата: 1) идентификација и монетизација на трошоците; 2) идентификација и монетизација на придобивките; 3) определување на дисконтната стапка; и 4) одредување на временскиот хоризонт.

Пред да преминеме, кон објаснување на селектираните трошоци и придобивки, сакаме да нагласиме дека целта на нашето истражување не е испитување на состојбите во високото образование во целост, туку сублимирање на ефектите од политиката на воведување дисперзирани студии како иновација и *differentia specifica* на македонскиот високообразовен простор. Оваа појдовна забелешка влијае врз селекција кои придобивки и расходи ќе бидат вклучени во анализата. Имено, при подготовката на студијата беше направен обид да се евидентираат само приходите и расходите што се карактеристични за дисперзираните студии и кои се разликуваат од трошоците што ги имаат универзитетите кај матичните студии.

МЕРЕЊЕ НА ТРОШОЦИТЕ

Под трошоци, во АТП се подразбираат вкупните *ојорџиуниџейџни џрошоци* на инвестицискиот проект, кои ги претставуваат различните алтернативи што се жртвуваат за користењето на ресурсите, или за тековна потрошувачка или за некоја друга форма на инвестиција (Woodhal, 2004, стр. 29). Овие трошоци уште се познати под името „реални трошоци на високото образование“ (Dunn and Sullins, 1982, стр. 26).

Стандардната АТП ги класификува трошоците што се земаат предвид како материјални (директни) и нематеријални (индиректни). Директните трошоци ги претставуваат тековните расходи на универзитетите, односно факултетите. Нивната пресметка е релативно едноставна, со оглед на тоа што најчесто овие трошоци имаат конкретен монетарен износ. За разлика од нив, пресметката на индиректните трошоци е значително покомпликувана поради тоа што не постои објективна мерка за нивна валоризација и споредба. Во оваа група влегуваат пропуштените можности за алтернативно користење на ресурсите.

Дополнително, во зависност од тоа кој е субјектот што го носи товарот на трошоците, расходите во образованието ги делиме на приватни и на општествени. Приватните трошоци се користат за да се објасни прифатливоста на инвестицијата од аспект на студентот или, евентуално, неговото семејство. Доколку целта на АТП е да се анализираат инвестицијата од општествена гледна точка, се користат вкупните општествени трошоци, кои ќе треба да го прикажат вкупниот ефект од вложувањата во образованието за економијата.

Вообичаено, во АТП од областа на високото образование, во групата на директни трошоци се вбројуваат трошоците на универзитетите за плати и за надоместоци на вработените, трошоци за договорни услуги, набавка на опрема, книги и други материјали и сл. Во оваа категорија задолжително се евидентираат и капиталните расходи на универзитетите. Исклучувањето на овие трошоци е погрешно бидејќи се добива потценет вкупен износ на трошоците. Капиталните трошоци на годишно ниво се претставени преку годишниот износ на депрецијација за капиталните добра (Dunn and Sullins, 1982) или преку вклучување на годишниот трошок за закупнина на просториите (Woodhall, 2004). Директните трошоци за студентите ги претставуваат трошоците за школарина, набавка на литература, сместување, транспорт и сл.

Индиректните трошоци се потешки за квантифицивање, за разлика од директните трошоци. Класичен индиректен трошок е доходот што студентите би го оствариле доколку место да студираат решат да работат. Во рамките на оваа група, најкомпликувана е процената на опортунитетните трошоци на пропуштените алтернативи за инвестирање.

Водејќи се од претходните класификации при определување на трошоците, за потребите на АТП на дисперзираните студии ги определивме суштинските трошоци претставени во табела 4. Методологијата за пресметка на трошоците се користи за пресметка на годишниот износ на трошоци.

Табела 4. Идентификување на трошоците во АТП на дисперзираните студии

Вид трошок	Објаснување	Методологија за пресметка	Извор на податоци
Директни трошоци за универзитетите			
Дневници за наставничкиот и за соработничкиот кадар	Годишен трошок за дневници за наставничкиот и за соработничкиот кадар што учествува во наставата на дисперзираните студии	Просечна дневница x Број на денови ангажман	Општиот колективен договор за јавниот сектор на Република Македонија
Транспортни трошоци	Вкупни годишни трошоци за превоз од и до местото каде што се организира наставата на дисперзираните студии	Оддалеченост на дисперзираните студии x Просечна малопродажна цена на бензин x 0,3 (сметководен стандард)	Калкулација на авторите Општиот колективен договор за јавниот сектор на Република Македонија Годишни извештаи за работа на регулаторната комисија за енергетика
Закупнина	Вкупни годишни трошоци за закуп на просторот во кој се одржува наставата	Број на студенти x потребен нето-простор по студент x Просечна пазарна цена на m ²	Информација од јавен карактер добиена од универзитетите (за број на студенти) Уредба за нормативи и на стандарди за основање високообразовни установи и за вршење високообразовна ејност
Трошоци за школарина	Вкупни годишни трошоци за школарина	Вкупен број студенти во академската година x Висина на школарина	Информација од јавен карактер добиена од универзитетите (за број на студенти и за висина на школарина)
Комунални трошоци	Трошоци за електрична енергија, парно, вода и други комунални трошоци.		
Директни приватни трошоци			
Транспорт на студентите	Просечен годишен трошок на студентите од дисперзираните студии за транспорт до факултет	Медијална вредност на трошок за студентски транспорт добиен од анкетата на студенти x Број на студенти	Спроведена анкета на студентите на дисперзирани студии (за трошоци за транспорт) Информација од јавен карактер добиена од универзитетите (за број на студенти)
Трошоци за сместување на студентите	Просечен годишен трошок на студентите од дисперзираните студии за сместување во местото каде што ја слушаат наставата	Медијална вредност на трошок за сместување добиен од анкетата на студенти x Број на студенти	Спроведена анкета на студентите на дисперзирани студии (за трошоци за закуп) Информација од јавен карактер добиена од универзитетите (за број на студенти)

ВИСОКО ОБРАЗОВАНИЕ ПО СЕКОЈА ЦЕНА?

Трошоци за литература и за материјали	Просечен годишен трошок на студентите од дисперзираните студии за литература и за материјали	Медијална вредност на трошок за литература и за материјали добиен од анкетата на студенти x Број на студенти	Спроведена анкета на студентите на дисперзирани студии (за трошоци за книги и за материјали) Информација од јавен карактер добиена од универзитетите (за број на студенти)
Индиレクトни трошоци			
Пропуштена заработка на студентите	Опортунитетен трошок на студирањето мерен во платата што би ја остварувале студентите доколку место да студираат решеле да работат (коригирана за стапка на невработеност)	Просечна годишна бруто-плата на лица со средно ниво на образование x Број на студенти x (1 – стапка на невработеност)	Државен завод за статистика Информација од јавен карактер добиена од универзитетите (за број на студенти)

При селекцијата на трошоците што ќе се вклучат во анализата бевме водени од две начела. Прво, беше решено изборот на трошоците во оваа анализа да не отстапува од класификацијата на трошоците во стандардизираната АТП применета во високото образование. Второ, со оглед на тоа што целта на истражувањето е да испита каков е ефектот од дисперзираните студии, а не да го оценува целиот високообразовен простор, при селекцијата на трошоците внимаваме да бидат вклучени само тие трошоци што директно произлегуваат или се поврзани со функционирањето на овие студии. Така, тие директни и индиレクトни трошоци што се карактеристични за високото образование, и кои би постоеле без разлика дали дел од студиските програми или факултетите географски се дисперзираат, беа исклучени од анализата. Пример за таков трошок се трошоците што ги имаат високообразовните институции за обезбедување библиотека, книжен фонд и сл. Од овде, може да заклучиме дека оваа анализа го испитува маргиналниот ефект што го имаат дисперзираните студии врз високото образование.

ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА ПРИДОБИВКИТЕ

Евалуацијата на придобивките од високообразовни проекти се мери преку учеството на образованието, односно високообразованите лица во создавањето на идните нивоа на доход или на потрошувачка.

„Очиљедниот начин преку кој образованието придонесува во идниот доход е преку подобрување на вештините и на знаењето на образованата работна сила, односно преку продуктивноста на трудот. Ако продуктивноста на образованите работници е поголема од таа на необразованите, ова ќе се одрази со зголемен резултат и повисока заработка на образованите. Затоа, ни е потребна процена на дојолнителната заработка во секој на животој на образованите работници.“ (Woodhall, 2004)

Главните придобивки што ги создава високото образование, а во оваа смисла и дисперзираните студии, ќе бидат презентирани преку можноста на високообразованите лица да остваруваат повисоки доходи во иднина, во споредба со лицата со пониско образование. Разликите во доходот, измерен како разлика во платите што ги остваруваат овие две категории население, се основа за пресметување на директните придобивки. Оваа разлика во некои студии уште се нарекува „премија за дипломирање“ (англ. *graduate premium*) (Woodhall, 2004, стр. 36). Меѓутоа, овде се јавува една суштинска дилема, а тоа е дали разликата во платите меѓу лицата што имаат комплетирано универзитетско образование и тие со завршено средно образование се должи исклучително на образованието, или постојат и други фактори што можат да го објаснат диференцијалот во платите. Во оваа група фактори се вбројуваат природните способности на лицето, мотивацијата, полот, професијата, неформалното образование и сл. (Woodhall, 2004, стр. 49). Затоа, би било погрешно да се претпостави дека разликата во платите се должи само на разлика во образованието. Во АКП, овој проблем се надминува на тој начин што диференцијалот во платите се множи со т.н. „ α коефициент“, кој го претставува делот од разликата на платите што се должи на образованието. α коефициентот уште е познат и како „приспособување за способностите“ (англ. *ability adjustment*). Многу калкулации за стапките на принос на образованието поаѓаат од корекција на платните диференцијали како износ на директни придобивки на образованието со коефициентот за приспособување на способностите од износ $\alpha=0,66$. (Woodhall, 2004, стр. 52).

Втората значајна категорија поврзана со придобивките што ги создава високото образование се директните непазарни приватни придобивки. Во оваа група се евидентираат придобивките што се резултат на употребата на човечкиот капитал за време на неработните часови во текот на денот (McMahon, 2006). Непазарните придобивки се претставени преку: интрафамилијарната продуктивност, можноста за когнитивен развој, ефикасност на потрошувачката, ефектите врз здравјето, планирањето семејство и др. (Wolfe and Haveman, 2002). Идентификувањето и мерењето на оваа група придобивки се карактеризира со сериозни методолошки пречки и ограничувања бидејќи апстрактноста на придобивките во оваа група создава огромни проблеми при нивното определување и мерење. Во случајот на анализата на дисперзираните студии проблемот е уште понагласен поради тоа што бројот на студенти што студирале на овие програми е многу мал (во однос на вкупната студентска популација во земјата), што дополнително го отежнува нивното изразување имајќи предвид дека нивниот општествен импакт е речиси незначителен. Сепак, оваа АКП не би била објективна доколку не се адресираат овие трошоци. Во оваа смисла, се повикуваме на едно истражување што објаснува дека вредноста на непазарните придобивки се значителни и претставуваат 80 проценти од износот на монетарните финансиски приноси (McMahon, 2004).

Третата група придобивки поврзани со образованието се состои од општественте придобивки. Нив ги претставуваат дополнителните придобивки за општеството над тие што директно ги остваруваат корисниците на високото образование (Dunn & Sullins, 1982). Во оваа група влегуваат: технолошката промена, општествената

кохезија, намалувањето на криминалот и др. (Wolfe and Haveman, 2002). Вредноста на општествените екстерналии е околу 37 проценти од износот на вкупните непазарни приноси на образованието (McMahon, 2006).

Во табела 5 се прикажани придобивките што се користат во АКП на дисперзираните студии на државните универзитети во Македонија.

Табела 5. Идентификација на придобивките во ATP на дисперзираните студии

Вид придобивка	Објаснување	Методологија за пресметка	Извор на податоци
<i>Директни придобивки</i>			
Разлики во платите меѓу дипломираните студенти и лицата со завршено средно образование	Вкупниот годишен износ на разликата меѓу платата на дипломираните студенти и лицата со завршено средно образование (коригирана за стапка на невработеност и приспособена на способностите α коефициент)	Просечна годишна бруто-заработка на лица со високо образование * број на дипломирани студенти (коригирана за стапка на невработеност и $\alpha=0,66$)	Државен завод за статистика Информација од јавен карактер добиена од универзитетите (за број на студенти)
Приватни непазарни придобивки	Вкупниот годишен износ на проценетите непазарни приватни придобивки од дисперзираните студии	80 проценти од вредноста на директните пазарни придобивки	(McMahon, 2006)
<i>Индириктни придобивки</i>			
Општествени придобивки (екстерналии)	Вкупниот проценет годишен износ на пошироките општествени придобивки од дисперзираните студии	37 проценти од вредноста на непазарните придобивки	(McMahon, 2004).

ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА ДИСКОНТНАТА СТАПКА

Изборот на дисконтната стапка што ќе биде користена во анализата е една од најкомпликуваните задачи при подготовката на анализата за трошоци и за придобивки. Причината за ова се наоѓа во тоа што во литературата постојат повеќе (во голема мера конкуренти) пристапи при селекцијата на дисконтната стапка. Во трудовите од областа на анализата за трошоци и за придобивки се користат следниве каматни стапки: пазарни каматни стапки, маргинална продуктивност на инвестицијата, корпоративна дисконтна стапка, стапка на задолжување на владата, „лична“ дисконтна стапка, „лична“ општествена дисконтна стапка, дисконтна стапка на Пигу, општествен опортунитетен трошок на капиталот (Dunn and Sullins, 1982).

Пресметката на сегашната вредност на инвестирањето во отворањето нови и во финансирањето на постојните дисперзирани студии е направена со користење дисконтна стапка од 8,9 проценти. Таа е добиена како збир од каматната стапка на државните десетгодишни обврзници на Република Македонија на аукцијата на Народната банка на Република Македонија одржана на 22 декември 2015 година, која изнесува 3,5 проценти и премијата за ризикот на земјата во согласност со анализата на њујоршкиот универзитет, „Стерн бизнис школа“, која во декември 2015 година изнесува 5,4 проценти.

ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА ВРЕМЕНСКИОТ ПЕРИОД

Со цел да го квантифициваме ефектот што го имаат дисперзираните студии во високото образование поаѓаме од идејата дека сакаме да го испитаме ефектот на моментните решенија. Затоа, овде беше решено да појдеме од претпоставка дека дисперзираните студии постојат од академската 2008/2009 година, кога првпат организирано се лансираше оваа политика, а претпоставуваме дека последната година во која се врши упис е 2015/2016 година. Објаснувањето за ваквото ограничување на временската рамка за која се однесува анализата е логично. Имено, целта на нашата анализа е да ја испита оправданоста на оваа јавна политика преку евалуирање на резултатите што досегашната политика на дисперзирани студии ги создала во минатото и очекуваме дека ќе се чувствуваат во иднината. Иако, статистичката анализа нуди различни решенија како да се претпостави бројот на студенти што би се запишале во иднина на дисперзираните студии (на пр. екстраполација на тренд, користење подвижни просеци и др.), сепак беше оценето дека е поважно да се направи еден *џресек* на досегашната политика, па врз основа на добиените резултати да се понудат објективни и издржани решенија за оправданоста за користењето и за обликот на оваа политика во иднина.

Поаѓајќи од оваа претпоставка, беше решено трошоците во АТП да ги евидентираме за периодот 2008 – 2018 година, кога се очекува да дипломираат и последните студенти на факултетите што имаат дисперзирани програми. Од друга страна, придобивките кај проекти од областа на образованието вообичаено се проектираат за подолг временски период, со оглед на тоа што придобивките од образованието се директно поврзани со можноста за вработување и за остварување доход по завршување на студиите (Woodhall, 2004). Овде претпоставуваме дека дипломираните лица на дисперзираните студии остваруваат вкупни придобивки во периодот од наредните 35 години, почнувајќи од годината на дипломирање. Оваа анализа во одредена мера е оптимистичка бидејќи претпоставуваме дека лицата се вработуваат веднаш по дипломирањето.

Конечно, АТП е изработена за периодот 2008-2052 година⁴.

---

4 2008 година е нулта година.

ИЗВОР НА ПОДАТОЦИ

Податоците што се користеа во анализата беа добиени од неколку различни извори:

- Користење на алатката слободен пристап до информации од јавен карактер – на 5 јануари 2016 година беа испратени барања за слободен пристап до информации од јавен карактер до имателите на информации за цената на дисперзираните студии – државните универзитети и Министерството за образование и наука. Оваа алатка обезбеди само дел од потребните информации поради молчењето на администрацијата. Имено, единствено прашање на кое добивме одговор во целост беше прашањето што се однесува на бројот на запишани студенти на дисперзирани студии. Околу трошоците и придобивките од овие студии, целосен одговор беше доставен од Факултетот за информатички и комуникациски технологии во рамки на УКЛО, а делумен одговор добивме од УГД. Другите универзитети и Министерството за образование и наука не одговорија на поставените прашања за добивање информации од јавен интерес.
- Во периодот 5-31 јануари 2016 година беше спроведена анкета на поранешни и на актуелни студенти на дисперзираните студии - целта на анкетата беше да се соберат информации во врска со квалитетот, трошоците и со придобивките од студирањето на географски дисперзираните студии во земјата. Прашањата беа организирани во пет групи и се однесуваат на: (1) образовниот профил и изборот на студиската програма; (2) трошоците со кои се соочуваат студентите за време на студирањето; (3) придобивките од студирањето на дисперзирани студии; (4) утврдување потенцијални мотиви на студентите за миграција и (5) евалуација на квалитетот на дисперзираните студии. Во анкетата беа опфатени вкупно 143 испитаници, односно еден процент од вкупниот број запишани студенти на дисперзираните студии. Во изборот на испитаници беше зачуван пропорционалниот сооднос меѓу бројот на запишани студенти на конкретен универзитет и вкупниот број студенти на овој вид на студии. Собраните податоци беа искористени за квантификација на трошоците и на придобивките што се однесуваат на студентите во рамките на анализата.
- Дел од податоците што ги користевме во анализата беа секундарни податоци објавени од страна на Државниот завод за статистика (податоци за просечна годишна бруто-плата по вработен, стапка на невработеност, број на дипломирани и на запишани студенти и државните универзитети).
- Трошоците за транспорт на наставниот кадар на релација од седиштето на Факултетот до местото каде што се организирани дисперзираните студии за дел од факултетите се обезбедени преку одговорите што ги добивме по барањето за слободен пристап до информации, а за тие факултети што не доставија одговор на ова прашање, податоците се добиени од системот за јавни набавки на Бирото за јавни набавки додека, пак, за еден дел се пресметани во согласност со методологијата за пресметка на патни трошоци за патувања во земјата определена со Општиот колективен договор за јавниот сектор на Република Македонија

(Службен весник на РМ бр. 10/2008 и 88/2008). Цените на горивата се дадени во согласност со просечната годишна малопродажна цена на бензин супер мб 98 добиени од годишните извештаи на Регулаторната комисија за енергетика.

- Пресметка на закупнините за факултетите што организираат дисперзирани студии, а кои не одговорија на барањето за слободен пристап до информации на прашањето за трошоците по однос на закупнини е извршена на следниов начин: бројот на запишани студенти е помножен со потребниот нето-простор по студент⁵ определен во согласност со Уредбата за нормативи и за стандарди за основање високообразовни установи и за вршење високообразовна дејност (Службен весник на РМ бр. 103/2010) помножено со просечна цена по квадратен метар деловен простор за закуп од податоци добиени од Агенцијата за катастар на недвижности на Република Македонија преку системот Агес.
- Трошоците за дневници на наставниот кадар се пресметани во согласност со правилата утврдени со Општиот колективен договор за јавниот сектор на Република Македонија, кои се однесуваат на исплата на дневници за патувања во земјата.

РЕЗУЛТАТИ ОД АНАЛИЗАТА

Имајќи ги предвид спецификите на секој универзитет при организацијата на дисперзираните студии, од аспект на студиски програми што се нудат, географската распространетост, бројот на запишани студенти, времетраење на студиите и сл., оценивме дека агрегатната оценка за трошоците и за придобивките од оваа политика што се однесува на сите државни универзитети може да доведе до создавање непрецизна слика за успехите од политиката. Затоа, беа изработени три посебни анализи што одделно ги оценуваа пошироките ефекти од воведувањето дисперзирани студии на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Универзитетот „Св. Климент Охридски“ – Битола и државниот универзитет „Гоце Делчев“ – Штип. Државниот универзитет во Тетово беше исклучен од анализата од едноставна причина што не постоеше никаква можност да се добијат потребните податоци (овој универзитет не одговори на барањето за слободен пристап за информации од јавен карактер, а на веб-страницата на факултетот и во други медиуми не се објавуваат никакви податоци за спроведувањето на дисперзираните студии).

Пред да поминеме кон толкување на добиените резултати од истражувањето, сакаме да дадеме неколку суштински забелешки за калкулацијата на трошоците и на придобивките.

---

⁵ Потребниот нето-простор по студент изнесува - 3,5 m² за студиските програми од подрачјето на општествените науки; - 4,5 m² за студиските програми од подрачјето на природните и на хуманистичките науки; - 7,5 m² за студиските програми од подрачјата на техничките и на биотехничките науки и - 8,5 m² за студиските програми од подрачјето на медицинските науки.

Поради тоа што многу малку податоци што се однесуваат на трошоците беа добиени во одговорите по доставеното барање за слободен пристап до информации од јавен карактер, во однос на трошоците за закупнини, превоз и за дневници за наставниот кадар беа користени дополнителни извори. Имено, беше користена Уредбата за нормативи и за стандарди за основање високообразовни установи и за вршење високообразовна дејност и Општиот колективен договор за јавниот сектор на Република Македонија. Исто така, беа користени јавно достапни податоци од Бирото за јавни набавки на Република Македонија, Агенцијата за катастар на Република Македонија и од Регулаторната комисија за енергетика на Република Македонија.

При калкулацијата на приватните трошоци беа користени податоци од спроведената анкета на студенти. По обработката на податоците, беше пресметана медијалната вредност на одговорите што се однесуваат на висината на трошоците на студентите за транспорт до местото на студирање и за набавка на литература. Производот на овие медијални вредности со бројот на студенти на дисперзирани студии го претставува вкупниот приватен трошок (трошокот на студентите) за транспорт и за набавка на литература. Понатаму, вкупниот износ на школарина беше пресметан како производ од вкупниот број студенти (информацијата е добиена од универзитетите) множено со годишната партиципација за студирање. Овде претпоставиме дека износот на партиципација по студент изнесува 100 евра, односно 6.150 денари (среден курс на НБРМ во 2008 година).

Пропуштената заработка го претставува опортунитетниот трошок на студентите што студираат на дисперзирани студии. Оваа категорија е пресметана како производ од вкупниот број студенти⁶ множено со платата што би ја остварувале на пазарот на работна сила со комплетирано средно образование. Бидејќи Државниот завод за статистика не објавува годишни податоци за висината на бруто-платата, односно бруто-заработката на лица со завршено средно образование (тригодишно или четиригодишно), како пропуштена заработка по студент ја користевме просечната плата, намалена за 12 проценти, колку што изнесува разликата во бруто-заработките меѓу лицата со средно и со високо образование, во согласност со податоците од Државниот завод за статистика за овие категории население во 2010 година и во 2014 година. Вака пресметаниот износ е намален за износот на стапката на невработеност кај оваа старосна категорија лица. Во овој случај работевме со стапка на невработеност што ја објавува Државниот завод за статистика за лица на возраст 19 - 24 години, која е најблиску до старосната структура на лицата што студираат на универзитетите. Потребата за ваква корекција се должи на тоа што не секое лице што студира се соочува со опортунитетен трошок, измерен преку пропуштената заработка. Имено, лицата што не би можеле да се вработат доколку не студирале немаат пропуштена заработка (Dunn & Sullins, 1982).

Разликата во платите што ги остваруваат дипломираните студентите, односно ќе ги остваруваат во иднина, во однос на лицата со комплетирано средно образование, е

⁶ Претпоставуваме дека бројот на студенти што се отпишуваат од студиите е еднаков на 0 (нула).

евидентирана како придобивка од политиката на дисперзирани студии. Вкупниот износ на диференцијалите во платите на годишно ниво беше пресметан како просечна разлика меѓу висината на платата на лица со високо образование и лица со средно образование. Оваа разлика беше пресметана врз основа на извештаите за разликите во бруто-заработката објавени од страна на Државниот завод за статистика за 2010 година и за 2014 година, од каде што произлегува дека лицата со средно образование остваруваат 88 проценти од заработката на лицата со високо образование. Од овде, во отсуство на официјални годишни податоци за бруто-висината, односно нето-плата на лицата со различен образовен профил, беше претпоставено дека диференцијалот во платите изнесува 12 проценти од просечната плата во корист на високообразованите лица. Имајќи предвид дека стапката на невработеност во Р. Македонија е релативно висока, претпоставивме дека ќе има влијание врз придобивките од образованието, па така претходниот износ беше коригиран за висината на стапката на невработеност на лица на возраст од 25 до 29 години во земјата.⁷ Притоа, претпоставиме дека стапката на дипломирање⁸ изнесува 50 проценти.

Вкупните непазарни приватни трошоци беа проценети како 80 проценти од вкупниот годишен износ на разликите во платите, додека општествените придобивки беа проценети дека изнесуваат 37 проценти од вредноста на непазарните приватни трошоци.

Во наредната табела се претставени вкупните трошоци од дисперзираните студии, вкупните придобивки и нето-трошоците во недисконтирана варијанта, како и соодветните вредности на сегашната нето-вредност и интерната стапка на принос на проектот за секој од трите посочени државни универзитети. Деталните пресметки за секој од универзитетите одделно се дадени во прилог на овој документ.

Табела 6. Сумарни резултати од АТП на државните универзитети во РМ (во денари).

Универзитет	Вк. трошоци (недисконтирани)	Вк. придобивки (недисконтирани)	Нето-трошоци (недисконтирани вк. трошоци – вк. придобивки)	Сегашна нето-вредност (NPV)
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје	531.036.552	1.116.110.072	585.073.520	-220.053.744
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола	2.789.550.672	3.030.283.386	240.732.714	-1.473.418.669
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	4.543.190.150	7.810.502.059	3.267.311.909	-1.828.831.899

Извор: Авторски калкулации.

⁷ Во отсуство на официјални проекции за движењето на стапката на невработеност во иднина, беше претпоставено дека истата линеарно ќе се зголемува врз основа на трендот во минатото.

⁸ Пресметана како однос меѓу број на дипломирани студенти во тековната година и бројот на запишани студенти пред 3, односно 4 години (во зависност од времетраење на студиска програма).

Како што може да се забележи од претходната табела, сегашната нето-вредност на инвестициите во дисперзираните студии кај трите селектирани државни универзитети е негативна вредност. Ваквиот резултат е јасен сигнал дека општествена-та вредност на ваквиот облик на образование е скап и создава поголеми трошоци од придобивки. Дисперзираните студии на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип имаат најниска сегашна нето-вредност, додека УКИМ има најголема. Ова и не би требало да биде изненадување, со оглед на фактот дека УГД има најголем број запишани студенти, а УКИМ најмал. Во согласност со резултатите добиени преку користење на овој инвестициски критериум, препорачуваме дека инвестицискиот проект не треба да биде прифатен, односно, во случајов, да се размисли за сериозна реорганизација и ефикасност на трошоците и на придобивките на дисперзираните студии или, евентуално, за напуштање на овој концепт.

Овде сакаме да нагласиме неколку важни поенти поврзани со процесот на собирање и на анализа на податоците бидејќи имаат огромно влијание врз добиените резултати.

- Направените анализи, во отсуство на официјална статистика за бројот на дипломирани студенти на дисперзираните студии, се изработени при претпоставка дека стапката на дипломирање изнесува 50 проценти.
- Како еден од најсериозните проблеми со кои се сретнавме при оваа анализа беше фактот дека не добивме одговори во целост во врска со барањето за слободен пристап до информации од јавен карактер. Одговорите што недостигаа се однесуваа на податоци за трошоците за закупнина, превоз, како и за плати и надомест на наставниот кадар. Од тие причини користевме други извори за пресметка на трошоците.
- Една од посериозните слабости на оваа анализа е тоа што не е во можност да ги опфати многубројните последици од дисперзираните студии што имаат квалитативна природа. Меѓу другото, ова е и главната критика на анализата за трошоци и за придобивки во високото образование.
- АТП, можеби, не е најсоодветно решение за анализа на ефектите од воведувањето дисперзирани студии. Во литературата постојат други алатки, кои по-реално би ја претставиле состојбата во овој сектор (анализа на трошоци и на ефективност или анализата на влијанието).

Врз основа на спроведеното истражување и добиените резултати, може да се утврдат следниве **препораки**:

- јавната политика за развој и за промоција на дисперзираните студии треба да се преоцени и да биде предмет на итна реформа во насока на рационализирање на трошоците поврзани со овие студиски програми;
- во процесот на преоцена задолжително треба да бидат вклучени сите носители на интереси (универзитети, студентски организации, локалната самоуправа, бизнис-заедницата итн.);

- трошоците на политиката треба да бидат јасно утврдени;
- дел од дисперзираните студиски програми треба да бидат затворени;
- треба да биде изработена методологија и да бидат определени стандарди за организирање дисперзирани студии;
- оваа јавна политика треба да ја земе предвид на географската оддалеченост меѓу две исти студиски програми на ист факултет (на пример, Машинскиот факултет од Веница, според конкурсот за упис на нови студенти во учебната 2015/16 година, дисперзира студиска програма во Кочани, кое е на оддалеченост од 12 километри);
- јавната политика треба да го земе предвид бројот на жители во одделен регион или град при определување на бројот на насоки на дисперзирани студиски програми;
- треба да се ограничи повторувањето на исти студиски програми од различни факултети или универзитети во ист град и
- треба да се поттикне изградба и развој на универзитетски центри на гравитација и изградба на соодветна универзитетска инфраструктура.

ЗАКЛУЧОК

Спроведената АТП утврди дека постојат поголем број предизвици во врска со организацијата и развојот на дисперзираните студии на државните универзитети во иднина. Дисперзираните студии во сегашната форма не се одржливи првенствено поради високите трошоци. Во таа насока, нивната преоцена преку отворен и транспарентен процес со вклучување на сите носители на интереси се наметнува како приоритет.

Инвестирањето во научно-истражувачкиот потенцијал на високообразовните институции е од суштествено значење за развојот на образованието. Од тие причини, јасното дефинирање на трошоците и на придобивките е основен предуслов за успешна јавна политика. Во таа насока, овој документ понуди препораки за постигнување оптимум на овој вид студии втемелен на резултатите од анализата.

Конечно, треба да се нагласи дека определени аспекти на квалитет на студиите не можат да бидат целосно квантифицирани низ АТП и како резултат на тоа, претставуваат дополнителен предизвик во здобивањето целосна слика за состојбата и за потенцијалот на дисперзираните студии на државните универзитети во РМ.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- [1] ВМРО – ДПМНЕ (2008) *Програма на ВМРО – ДПМНЕ за иџерогба*.
- [2] Државен завод за ревизија (2011) *Ревизорски наод – Финансирање на високоиџо образование*.
- [3] Коевски, Г. (2010) *Правен факултетиџи „Јустинијан Први“, историџски развој 1962-2005*. Книга II, Скопје, Правен факултет.
- [4] Костовски, Љ. (2009) Факултети што паѓаат на колоквиум. *Маѓазин Глобус*, 18 декември 2009. [на интернет] Достапно на: <http://www.globusmagazin.com.mk/?ItemID=6C2BBCD75A47634793723E18D7B0666C>
- [5] Министерство за образование и наука на Република Македонија (2004) *Национална иџрограма за развој на образованиеиџо во Република Македонија (2005 - 2015)*.
- [6] Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија (2013) *Стратеџија за родова еднаквост (2013-2020)*.
- [7] Општини Радовиш и Конче (2007) *Стратешки иџлан за 2007 – 2011 џ*.
- [8] Поповски, С. (2010) *Квалифетиџоиџи на високоиџо образование иџод иџрашање – дисперзијаиџа како образовен феномен*. Скопје, Фондација Институт отворено општество Македонија, стр. 1-44.
- [9] Службен весник на Република Македонија бр. 10/2008 и 88/2008. *Оиџиџи колектиџивен доѓовор за јавниоџи сектиџор на Република Македонија*.
- [10] Службен весник на Република Македонија бр. 149/2009. *Стратеџија за региоџнален развој на Република Македонија 2009-2019 џодина*.
- [11] Службен весник на Република Македонија бр. 103/2010. *Уредба за нормативи и стџандарди за основање високообразовни усџанови и за вршење високообразовна дејност*.
- [12] Службен весник на Република Македонија бр. 138/2014. *Стратеџија за изменување и доџолнување на стратеџијаиџа за региоџнален развој на Република Македонија 2009-2019 џодина*.
- [13] Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Комисија за евалуација (2011) *Извешџај за самоевалуацијаиџа на Универзитетиџоиџи „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (за иџериодот 2006/07-2009/10)*.
- [14] Хаџи – Зафирова, Ж. (2009). За дисперзирани студии требаат милиони. *Уџтрински весник*, 31 мај 2009. [на интернет] Достапно на: (<http://www.utrinski.mk/?ItemID=1F3AB794C1B5C5449A13D19E0DFC08BC>).
- [15] Центар за истражување и креирање политики (2009) *Како до иџокалифетиџино високо образование?*
- [16] Angrist, J. and Lavy, V. (2002) New Evidence on Classroom Computers and Pupil Learning. *Economic Journal* 112(482): 735–786.
- [17] Brent, R. J. (2006) *Applied Cost -Benefit Analysis*, Second Edition. Northampton, Edward Elgar Publishing, p.1-493.
- [18] Devarajan, S., Squire, L. and Suthiwart-Narueput, S. (1997) Beyond Rate of Return: Reorienting Project Appraisal. *World Bank Research Observer* 12(1): 35-46.

- [19] Dunn, B.P. and Sullins, W.R. (1982) Cost-Benefit Analysis: Applicability in Higher Education. *Journal of Education Finance*, Vol. 8, No. 1, p. 20-32.
- [20] European Commission, Directorate-General for Regional and Urban policy (2014) *Guide to Cost-Benefit Analysis of Investment Projects (Economic appraisal tool for Cohesion Policy 2014-2020)*.
- [21] Hough, J.R. (1993) Educational cost-benefit analysis. *Education Research Paper* No. 02, Loughborough University.
- [22] Jimenez, E. and Patrinos, H. A. (2008) Can Cost-Benefit Analysis Guide Education Policy in Developing Countries? The World Bank – Human Development Network. *Policy Research Working Paper* No. 4568, p. 1-45.
- [23] Magnusson, L. (1973) Cost-Benefit Analysis of Investment in Higher Education: Some Swedish Results. *The Swedish Journal of Economics*, Vol. 75, No. 2, p. 119-127.
- [24] McMahon, W. (2004) The Social and External Benefits of Education. *International Handbook on the Economics of Education*. Cheltenham: Edward Elgar, Cheltenham, p. 211-259.
- [25] McMahon, W. (2006) Education Finance Policy: Financing the Nonmarket and Social Benefits. *Journal of Educational Finance*, 32(2), p. 264-284.
- [26] Mincer, J. (1974) *Schooling, Experience and Earnings*. New York: Columbia University Press.
- [27] Perkins, D.R., Radelet, S. and Lindauer, D.L. (2006) *Economics of Development* (6th edition). New York: WW Norton.
- [28] Psacharopoulos, G. and Patrinos, H.A. (2004) Returns to investment in education: a further update. *Education Economics* 12(2), p. 111-134.
- [29] Renda, A., Schrefler, L., Luchetta, G. and Zavatta, R. (2003) *Assessing the Costs and Benefits of Regulation*. Study for the European Commission, Secretariat General. Brussels.
- [30] Wolfe B. and Haveman, R.H. (2002) *Social and nonmarket benefits from education in an advanced economy. Conference Series; [Proceedings]*, Federal Reserve Bank of Boston, vol. 47(Jun), p. 97-142.
- [31] Wolfe, B. and Zuvekas, S. (1997) Non-Market Effects of Education. *International Journal of Education Research* 27(6), p. 491-502.
- [32] Woodhall, M. (2004) *Cost-benefit Analysis in Educational Planning*. UNESCO, International Institute for Educational Planning, Paris.
- [33] Zerbo, R. O. Jr. and Bellas, A. S. (2006) *A Primer for A Primer for Benefit - Cost Analysis*. Northampton, MA, Edward Elgar Publishing, Inc.